

Колеги, това са идеи, които могат само да помогнат!

Използването на други прийоми, стига те да са действащи не са забранени – напротив споделяйте ги, за да можем да дообогатим тези стъпки!

СТЪПКИ ЗА РЕШАВАНЕ НА ПРОБЛЕМА С ПОВЕДЕНИЕТО НА УЧЕНИЦИ

(стратегия за изграждане на взаимоотношения с конкретен ученик)

Стъпка 1. Обективно описание на поведението на ученика

- Събиране и точно формулиране на фактите.
- Избягване на субективни оценки.
- Съставяне на конкретно описание: къде, кога, колко често и какво конкретно е извършил ученика. Думите „винаги“, „никога“, „нищо“, „през цялото време“ и др. Не могат да фигурират в едно обективно описание на поведението.

Стъпка 2. Разбиране на мотива за „лошото“ поведение

При нарушаване на дисциплината ученикът може да не осъзнава, че зад това нарушение стои една от следните цели:

- привличане на внимание;
- власт;
- отмъщение;
- избягване на неуспех.

ВАЖНО! Изясняването на кой от тези най-често срещани мотиви стои в основата на отклоняващото поведение, е от ключово значение за индивидуалния подход към всеки ученик.

Привличане на внимание – някои ученици избират „лошо поведение“, за да получат особено внимание от учителя. Те през цялото време искат да са център, като не позволяват на учителя да води урока, а на съучениците – да разберат учителя.

Власт – някои ученици се държат „лошо“, защото за тях е важно да бъдат важни. Те се опитват да наложат своята власт над учителя, над целия клас. Със своето поведение те фактически казват: „*Ти нищо не можеш да ми направиш!*“ и разрушават целия порядък в класа.

Отмъщение – за някои ученици главната цел на тяхното присъствие в класа е да отмъстят за реална или въображаема обида. Те обикновено имат враждебни нагласи към другите и света като цяло. Те могат да отмъстят както на учителя, така и на учениците.

Избягване на неуспех – някои ученици полагат толкова много усилия да избегнат неуспеха, че предпочитат нищо да не правят. Те считат, че не удовлетворяват критериите на учителите, родителите и своите собствени извънредно повишени претенции. Те мечтаят всичко да оставят в покой, да останат самите те в изолация, непростъпни и „непробиваеми“ на каквито и да е педагогически усилия.

Учителят трябва да знае причината за „лошото“ поведение и правилно да построи своята стратегия. Например, ако ученичка е започнала да плаче силно, слагайки глава на чина, за да привлече вниманието на учителката, то е достатъчно да се седне до нея на чина, за да замълчи. Ако обаче ученичката се стреми към власт, то тя разбира се не би замълчала.

Познавайки истинския мотив на ученика, учителят не само би могъл да построи своята реакция, но и да разбере реакцията на ученика.

Стъпка 3: Избор на техники за педагогическа интервенция за екстремално прекъсване на „лошото“ поведение.

Педагогическото въздействие преследва две цели: пресичане на неприемливото поведение в този момент, в който се е появило и повлияване върху избора на ученика да приеме по-приемливо поведение в бъдеще.

За да се постигне ефект *въздействието трябва да бъде бързо и вярно.*

„Бързо“ – не означава импулсивно, спонтанно. Това в никакъв случай не означава агресивна реакция. Това следва да бъде реакция, която трябва да има една цел - тук и сега, незабавно да се прекрати постъпката.

„Вярно“ – означава да се отчете истинската цел на „лошото“ поведение на ученика. Например, техниката „отсрочено във времето реагиране“ спрямо ученик, стремящ се към власт, не подхожда към ученик, страхуващ се от неуспехи.

Още едно свойство на педагогическата интервенция – *въздействието трябва да бъде неминуемо, задължително и неизбежно.* Това означава, че учителят трябва да реагира подходящо всеки път, когато ученика проявява „лошо“ поведение.

Стъпка 4. Разработване на стратегия за поддръжка на ученика, за повишаване чувството му за самоуважение

Педагозите, които често прилагат екстремални педагогически интервенции знаят, че няма гаранции, че утре или след една седмица ученикът няма да повтори своето отклоняващо поведение. Действително е така, екстремалното въздействие не може да промени характера на ученика изцяло. Но построената стратегия за поддръжка – може.

Самоуважението на ученика в основата си се определя от съпричастността, от принадлежността му към училищния живот, към училищната общност. Самоуважението на ученика се формира, когато той:

- усеща своята състоятелност в учебната дейност (интелектуална състоятелност);
- създава и поддържа приемливи отношения с учителите и съучениците (комуникативна състоятелност);
- внася свой особен принос в живота на класа;

Стратегията за повишаване на самоуважението се изгражда на принципа на замяна на неприемливите способности за участие в училищния живот с по-приемливи. Формиращата самоуважението на ученика стратегия не изисква специално време. Нейната реализация отнема на учителя не повече сили и време, отколкото традиционната възпитателна беседа, избличителните речи и изясняването на отношенията. Тя е единственият способ за известно подобряване на отношенията с ученика, който откровено не обича учителя си. Променяйки своето традиционно поведение за поддръжка, учителят променя своята нагласа по отношение на ученика. Сега той очаква от него по-добра постъпка и забелязва добрите му постъпки. Доколкото отношенията между ученика и педагога стават позитивни, дотолкова се променя и отношението на ученика към своя учител.

**Стъпка 5. Включване на родителите и колегите-педагози в реализацията на
плана за действие
Описание на методическите начини за работа с учениците**

**МЕТОДИЧЕСКИ ПОДХОДИ, АКО МОТИВЪТ Е ПРИВЛИЧАНЕ НА
ВНИМАНИЕ**

Стратегия 1. Минимизация на вниманието

Свързана е с парадоксални разбирания и интерпретации, т.е. действия на учителя, за които ученикът не е подготвен.

Естествения начин за реагиране на отклонението на ученика, което има за цел привличане на вниманието, води до положително подкрепление и до закрепване на лошото поведение. По този начин ученикът започва да се преживява като част от учебния процес, да чувства принадлежност към класа и тази нагласа е толкова силна, колкото повече той се превръща в център на гневните проповеди и заплахи на учителя. Обратно, колкото по-малко внимание получи ученика, толкова повече отслабва подбудата му да поддържа това поведение. Ето някои от начините за минимизация на вниманието:

- ***Игнориране на поведението.*** Често се оказва, че най-добрия начин да се прекрати демонстративното поведение е да не се реагира на сигналите подавани от ученика. „Не отговора” означава, че целта не е постигната с помощта на това действие. Когато ученикът се държи демонстративно се запитайте: „*Какво би станало, ако изцяло игнорирам това поведение?*”. Ако отговора е, че нищо друго не би се случило, освен факта, че ученикът ще бъде лишен от внимание, то тогава смело може да се пристъпи към действие – игнориране! След няколко неуспешни опита ученикът сам ще прекрати демонстрациите.
- ***Зрителен контакт.*** Концентрирайте вниманието си върху него. Погледнете го настоятелно. Ученикът добре знае какво прави в момента. Той знае, че аз зная, какво точно той прави. Той знае добре, че този поглед означава „*Хванат си!*”. Настоятелният поглед (без осъждане) ще бъде интерпретиран от ученика като цялото внимание на учителя, но нищо повече от това. Нито една дума – само поглед.
- ***Застанете до него.*** Физическото приближаване е друг инструмент, помагач за минимизиране на отклоняващото поведение, насочено към привличане на вниманието. Учителят, продължавайки да води урока се приближава до нарушителя и застава в непосредствена близост до него, без да установява зрителен, словесен или тактилен контакт с него. В този момент ученикът е притиснат. Той не очаква точно тази реакция. От една страна е притиснат, а от друга не получава това, което иска – объркан е. Практиката показва, че обикновено ученикът преустановява демонстрацията.
- ***Споменете името на ученика.*** Този начин позволява едновременно да се даде минимум внимание „за награда” за демонстративното поведение и същевременно се препоръчва на нарушителя да се присъедини към това, което учителят обяснява. Тази реакция се повтаря периодично, като се споменава името на ученика в контекста на урока. Това може да звучи по следния начин: „*По този начин, Кристияне, българският пълководец е постигнал ...*” или „*Тогава, Валентине, хипотенузата на ...*”. Този подход е ефективен спрямо ученици, които често нарушават атмосферата в класа.
- ***Направете писмени забележки.*** Ако знаете, че утре ви предстои урок в клас, в който се подвизава ученик с демонстративно поведение, то бихте могли да подготвите писмени записки с еднакво съдържание, например: „*Моля, престани*

да правиш това, което сега правиш!”. Учителят единствено поставя бележката на чина пред ученика, който се е разгорещил - нищо повече, там всичко е написано. Този начин разбира се работи успешно спрямо ученици, които умеят да четат бързо.

- **Формулирайте Аз-изказвания.** Има ситуации, в които нервите на учителя не издържат и му се иска да закреши на ученика „Престани веднага!”. В подобни случаи е добре да се формулират „Аз-изказвания”. Това словесно твърдение дава специфична информация за нарушаващото поведение и за това, какво впечатление е създадо то в учителя. Например, „*Катя, когато ти се навеждаш към Лилия и шептиш на ухото ѝ, по време на моето обяснение, аз чувствам силно раздразнение, защото губя мисълта си. Моля, преустанови това поведение!*”.

➤ „Аз-изказването” има 4 части:

Част-1 – съдържа обективно описание на лошото поведение, което е регистрирано тук и сега: „... когато ти се навеждаш към Лилия и шептиш на ухото ѝ, по време на моето обяснение...”

Част-2 – назоваване чувството на учителя в този момент: „..., аз чувствам силно раздразнение...”

Част-3 – описание на ефекта на лошото поведение: „...защото губя мисълта си...”

Част-4 – съдържа императивна молба: „... моля, преустанови...”

„Аз-изказването” съобщава на ученика само това, което учителят чувства. Ако използвате „Аз-изказвания”, вие ще бъдете искрени и в думите и в интонацията си и по този начин бихте въздействали на целия клас.

Стратегия 2. Разрешаващо поведение

Забранения плод винаги е сладък. Това свойство на човешката натура е известно отдавна. Втората стратегия се основава не върху забраната, а върху това, да се унищожи прелестта и удоволствието от консумацията на сладкия плод (демонстрацията).

Ето конкретни примери на стратегията „разрешаващо поведение”:

- **Подайте „секретен сигнал”.** Вие можете да използвате някакви жестове, смисълът на които да е известен на учениците. Например, поставяне палец на устните и издаване на звук „Тссс”. Ето един интересен разказ на учителка:

„Веднъж, разговаряйки с второкласника Борис, който много ме подразни по време на урока, аз се поинтересувах: „Какво според теб трябва да направя, за да стоиш спокойно, докато съм заета с другите деца?” Борис наведе главата, скръсти ръце както това прави баскетболен съдия. „Какво означава това?” – попитах аз. „Това означава, че играта е завършена” – отговори Борис.

По-късно винаги, когато Борис отклоняваше вниманието си, аз заемах същата поза, показвах му същия знак – и това помогна! Към този основен сигнал аз често добавях намигване и Борис се усмихваше и се успокояваше, удовлетворен от това, че получаваше за две секунди моето внимание само за себе си.

По-късно, когато Борис отиде в горния курс, където и да се видехме с него, в коридора или в училищния двор, аз му намигах и кръстосвах ръце – това бяха наши особени отношения”.

- **Използвайте „разрешена квота”.** Този начин срещаме в книгата на д-р Рудолф Дрейкурс „Психология на класа”. Подходът се заключава в това, че всяко отклоняващо се поведение бива разрешено, ако вече се е появило, но само в

обема и формата, които е бил отбелязан по-рано, с условие, че ежедневно този обем се намалява. Това се нарича „контролирано отклоняващо се поведение”.

Рудолф Дрейкурс описва следния случай:

Джони гръмогласно говорел в почти всеки час за гражданските си права, като се обаждал по тази тема най-малко десет пъти. Една сутрин, преди началото на занятията, учителят се договорил с него, относно количеството „искания”, които могат да му бъдат позволени в рамките на един час, а също така, че всеки следващ ден броят на тези искания ще намалява с по едно. Учителят водил статистика до тогава, докато след няколко дни лимита на Джони бил изчерпан.

Скептиците биха казали: „А какво би станало, ако ученикът продължи отклоненията, след последното негово „искане”?” Ако това се случи, то изоставяте тази техника и преминавате към друга. Възможно е да се направи нов анализ на поведението за да се верифицира целта и мотива на ученика. Възможно е целта да не е получаване на внимание, а постигане на власт над учителя. Техниката „разрешена квота” работи само при мотив „привличане на вниманието”.

Учители, които са използвали техниката твърдят, че учениците се придържат към „разрешената квота”. Защо? Защото особените отношения между учителя и ученика, вашата усмивка, вашата забележка – всичко това е знак на внимание, от което има нужда ученика. Държанието на тези ученици не е насочено към придобиване на власт над вас, те не искат да подриват авторитета ви. На тях е нужно само вниманието, за да не се чувстват самотни.

Стратегия 3. Постъпвайте неочаквано

Често можем да прекратим „лошото” поведение на ученика, постъпвайки неочаквано. Когато ние неочаквано избухваме, ние всъщност казваме: „*Аз виждам и зная всичко, което правиш, но не мисля да се включа в твоята игра*”. За играта са нужни поне двама участници. Когато учителят отказва да играе, по-добре е да направи това по необичаен способ. Например, кратко избухване на смях е по-добре, отколкото нещо друго, може да разреши атмосферата в класа. Колкото повече хумор има в класа в момента на нарушаващото поведение, толкова по-бързо то може да се прекрати.

Ето някои конкретни примери за тази стратегия:

- ***Изключете светлината.*** Това е стар изпитан способ, който педагозите прилагат отдавна. Когато някой от учениците или целия клас стане неуправляем, просто завъртете ключа и изчакайте няколко минути в мълчание. Не е необходимо отново да четете обвинителна реч или лекция за това, че учениците се държат лошо, това те прекрасно знаят. В тази ситуация мълчанието има по-добър ефект, отколкото гръмките думи.
- ***Издайте музикален звук.*** Учителите по музика често изпълняват акорд или няколко акорда на пиано в момент на нарушение в поведението. Вместо пиано може да се използва всеки друг музикален инструмент и не само в уроците по музика.
- ***Започнете изведнъж да говорите по-тихо.*** Известни са резултати от социологични проучвания в различни класове. На въпроса „*Какво повече от всичко не ви харесва в училище?*”, повечето ученици отговарят „*Учителите, които крещат*”. Учителските крясъци, викове и усиляване силата и височината на гласа не влияят върху отклоняващото поведение положително. Те постигат само едно – снижават нивото на самоуважение и ограничават вътрешната свобода на учениците. Когато ние изведнъж започнем да говорим по-тихо,

снизим значително силата и височината и намалим темпа на речта, учениците обратно, започват да се ослушват и обръщат внимание на сигналите, които им подаваме. Всичко това ги отвлича от желанието да извършат отклонения. Когато ние говорим по-тихо, те правят същото.

- **Променете маниера на говорене.** Използвайте необичаен маниер на говорене, променете произношението, ударението или внезапно започнете да говорите на друг език, дори може да е на напълно безсмислен. Шепнете или изпейте думите, говорете монотонно, сменяйте височината – високо-ниско, темпа и фиксирайте неволево внимание на аудиторията върху вас.
- **Временно прекратете воденето на урока.** Учениците добре знаят, че учителят се намира в училището за да ги учи. Когато вие прекъснете урока и „не правите нищо“ няколко минути, вие изпращате към учениците сигнал за това, че трябва да прекратят отклоняващото се поведение. Текстът „Нищо не правя“ може да бъде написан на дъската или на друго място. „*Дайте ми да разбера, че сте готови да продължа урока*“ – ето това е всичко което следва да се каже. Ненатрапчивия натиск на по-възрастния и по-старшия ще подейства и мирът бързо ще се възстанови.

Стратегия 4. Отвличане на ученика

Никой не може да прави продължително време две неща едновременно. Ето защо е добре просто да отвличете вниманието на ученика, като го фокусирате върху нещо друго. Как изглежда това практически?

- **Задайте директни въпроси.** В критичния момент е особено полезно да се зададе въпрос от упор: „*Алекс, какъв е въпроса, който преди малко зададох?*“ или „*Валентин, какво мислиш за този исторически факт?*“. Такива въпроси отвличат ученика от фиксираността му да демонстрира и го връщат в лоното на урока. Тази техника е великолепна, когато се съчетае с начините от стратегия-1 „Минимизация на вниманието“.
- **Поискайте услуга или отправете молба.** „*Борислав, събери моля съчиненията!*“, „*Нина, би ли отнесла тази тетрадка в учителската стая сега?*“, „*Григор, иди при г-жа П. в 8-а клас и попитай, дали не може да ни послужи с цветен флумастер?*“. Този начин не бива да се използва често, тъй като демонстративните деца могат да решат молбата ви като своеобразна награда за „лошото“ поведение.
- **Променете дейността.** Ако изведнъж множество ученици бъдат обхванати от превъзбуда и искате да се преустанови поведението им, то добър начин е да промените внезапно това което правите с нещо необичайно. Със сигурност ще разсеете групата нарушители от заниманието им. Например, помолете ги да освободят бюрото си за нова задача, да извадят някакъв друг учебник и го отворят на определена страница и пр.

Стратегия 5. Фиксирайте вниманието на класа върху примери за добро поведение

Много е полезно да се обръща повече внимание на тези ученици, които се държат добре, отколкото на тези с отклоняващото поведение. С това вие подчертавате, че вниманието към учителя и неговото уважение са забелязани, че държите на това и сте благодарен.

- **Благодарете на учениците.** Благодарете и изтъкнете по имена онези ученици, които се държат добре, които правят това, което изисквате от тях. „*Благодаря ти Валентина, че намери нужната ни страница в учебника и внимателно*

следии какво отбелязвам на дъската!, „Благодаря Сергей, че ръцете ти са отгоре на чина, чантата ти е прибрана и имаш всичко необходимо за работа”. Такива възнаграждаващи твърдения към учениците са много полезни, тъй като утвърждават критериите на учителя и показват на ученика, че поведението им се забелязва и цени. Този начин работи само, ако описваме поведението с обективни термини. Общите и неконкретни твърдения от типа: „Благодаря Камелия, че си толкова добра” или „Благодаря Антон, че ти правиш това, което очаквам от теб” – са абсолютно неефективни, тъй като не са ясни и точни вашите очаквания към учениците. Бъдете внимателни и избягвайте да поздравявате, хвалите и благодарите на едни и същи ученици, тъй като можете да им навредите.

Стратегия 6. Преместване на ученика

По правило, учениците, които се нуждаят от внимание имат нужда от аудитория. Когато бъдат лишени от зрители, те се лишават от главната им награда. Обикновено на определено място в класа се оформя т. нар. „галерия” (сбор от група ученици) – това място представлява сцената на нарушителя. Тук в тази среда той се чувства добре, получава одобрение, чува положителни коментари за действията си. Ето два подхода, подходящи за преместване на главния персонаж.

- **Промяна мястото на ученика.** Понякога това действие е достатъчно. „Иван, моля преместете се на свободното място на третата редица”. След това учителят продължава урока, а Иван вече е свален от сцената. По този начин той е лишен от внимание, а е възможно отделеното време за Иван да е и напълно достатъчно като награда за внимание.
- **Стол за размисъл.** Някои учители винаги подготвят в класа, в който работят т. нар. „стол за размисъл”, който е отделен от останалия клас (ученикът не бива да се намира в полезрението на останалите). Този стол следва да се отличава от останалите. Той може да бъде боядисан в друг цвят или просто да бъде различен от всички останали, например, видимо по-нисък. Сядането на ученика на такъв „нисък” стол се приема от него буквално, като принудително сваляне от сцената и като „студен душ” за неуспелия актьор. Заемането на този стол следва да бъде съпроводено с указание от учителя: „Виктор, моля заеми стола за размисъл. След като се подготвиш за участие в урока, моля подай сигнал”. Практиката сочи, че 5 мин. са достатъчни за размисъл. Останалите ученици трябва да знаят, че през това време не бива да безпокоят” размишляващият”.

Възможна е обаче и такава реакция: „Илиян, моля заемете стола за размисъл”, той обаче продължава да стои на чина си. Това не означава, че подходът не работи, просто целта на ученика очевидно не е вниманието на учителя, а властта над него. Ако е така, дори да успее учителят да постави ученика на стола, когато Илиян се завърне на чина си той отново ще се държи отклоняващо.

МЕТОДИЧЕСКИ ПОДХОДИ, АКО МОТИВЪТ Е ВЛАСТ ИЛИ ОТМЪЩЕНИЕ

Сред проблемите на дисциплината най-сложните и неприятни са тези, които са свързани с поведение от отмъстителен или властнически тип. Конфронтацията и оскърбителния характер на поведението на ученика „изсмуква” енергията на учителя, неговото време и подкопава увереността му в своите педагогически способности.

Поведение от типа „отмъстителен тип” и „нагъл тип” представляват навярно най-тежките типажни поведение. Те не само са оскърбителни за педагога, но и разрушаващи

за целия клас. При тази ситуация търсенето на подходящо противодействие е въпрос на чест. Учителят не е задължен да обича отмъстителния ученик, но той може да намери начин мирно да излезе от напрегнатата ситуация. Резултатите щедро ще възнаградят неговите усилия.

Да се опитаме да си представим един изригващ вулкан. В началото се чува глух тътен и подземни тласъци. Тези сигнали нарастват и накрая се произвежда взрив, изливане на лава, която унищожават всичко. Веднага след това настъпва затишие, всичко е приключило, учителят изчислява щетите и се опитва да спаси това, което може от по-нататъшна разруха.

Конфликтът на база поведение от отмъстителен или властен тип се развива по същия начин, както вулканичния процес. Той също започва с „глух тътен“. Учителя лесно може да усети тези симптоми – бърборене, шумене, гримаси, усмивки, почукване по масата или стола, ритмични действия издаващи шумове и пр. Тези симптоми са много упорити и постепенно се засилват. В един момент сигналите достигат до учителя и той ги забелязва. Точно в този момент започва изригването – ученикът атакува с неуважителни, оскърбителни думи и действия, които бълва в неудържима струя. Рано или късно настъпва третия стадий – разрешаването на конфликта. Това е стадий на резултати и изводи, когато учителят се опитва да върне атмосферата в норма и да предпази себе си от по-нататъшна конфронтация.

На всеки стадий от изригването на „вулкана“, педагогът следва да има различно поведение:

- Стадий на „глухият тътен“ – потърсете фин начин за излизане от конфликта;
- Стадий на „взрив и изливане на лава“ – използвайте техники за отстраняване;
- Стадий на „разрешаване“ – приложете санкция, направете изводи.

Ако правилно се приложи техника за изящен изход от конфликта, то втория и третия етап не биха се случили. Понякога обаче, независимо от перфектното решение и гениална находка за излизане от конфликта, конфронтацията нараства и се движи към втория стадий. Ако това се случи, то в употреба влиза техниката за „отстраняване“ (отделяне, сепарация) на ученика от зрителите, участници в конфликта. Не забравяйте, че винаги „героизма“ на ученика се нуждае от свидетели. Отделянето на ученика позволява и на двете страни – учител и ученик, да се успокоят преди стадия „разрешаване“. Отделянето (изолацията) позволява ученика да бъде научен в бъдеще да направи по-подходящ избор на поведение.

Стадий на „глухият тътен“ – търсене на изящен изход

На първия стадий ученикът по най-различен начин предупреждава учителя, че подготвя тежък конфликт. Симптомите ясно се виждат чрез невербалните сигнали. За това говори мимиката и жестикулацията, а също интонацията и силата на гласа. Учителят може да усети приближаването на конфликта по това, как ученикът се усмихва или го пренебрегва. Ученикът е превъзбуден, напрежението расте като налягането в парен котел. Ученикът с цялото си същество предупреждава и това е именно момента, в който учителят следва да отговори на подготвяното настъпление - да се опита да прекрати конфликта още в този стадий, прилагайки един от изящните начини за снижаване на конфронтацията.

Изящния изход – това е дипломатически маниер, позволяващ на всички участници в конфликта да „запазят достойнството си“ и да избегнат скандала. При този подход никой не е победител, но и никой не е загубил – всеки е получил възможност да излезе от травмиращата и конфликтна ситуация.

Прилагането на един или друг изящен ход, следва да се приложи изключително спокойно. Никакъв сарказъм в гласа, никакво обвинение, всяка една оригинална, неочаквана, нестандартна, шокираща реакция на учителя разрежда атмосферата в класа по-добре от крясъци и заплахи.

Варианти за такива нестандартни отговори представяме по-долу:

- **Признайте силата на ученика.** Съгласете се - съществува илюзия, че учителят има сила да застави ученика да направи едно или друго нещо. Може да настояваме и да изискваме от Габриел, който не иска да се труди по математика, да отговаря на въпросите, да пише домашните си задания. Може да пишем записки до родителите му, да го лишаваме от права и привилегии, да му поставяме двойка след двойка, да го заплашваме от изгонване от училището и т.н. „до посиняване”. Но докато Габриел сам не реши, че му е необходимо да изучава математика, учителят не би постигнал целта си. Спомнете си третия закон на Нютон: *„Всяко действие има равно по сила и противоположно по насоченост противодействие”*, с други думи, колкото е по-голям натиска върху Габриел, толкова повече ще усиливаме съпротивата му.

Не се увличайте в битка, която предварително е загубена, просто признайте силата на ученика: *„Даниел, разбрах, че не мога да направя така, че ти да подготвиш домашните си работи по математика”*. На тази фраза няма какво да се възрази. Тук няма нито команда, нито наставление. Означават ли, че искреното и мъжествено признание на учителя е довело до лишаването му от авторитет и че, Даниел може да прави всичко което поиска? Отговора е – не.

Когато съпротивата започне да намалява, а участниците започнат да се успокояват, учителят може да премине към третия етап – разрешаването. На този етап следва да се въздейства така на Даниел, че той да приеме правилно решение.

Признаването на властта (силата) на ученика като начин, много често разрежда напрежението в ситуацията, тъй като признава фактически равенство на статусите на ученика с личността на учителя. Властните хора обикновено са агресивни, нападат другите, атакуват и дразнят обкръжението си. С тях е трудно да се изградят партньорски отношения. И когато учителят признае гласно, че никой не може да доминира, че никой в класната стая не е по-висш, нито по - нисш от останалите, тогава възникват предпоставки сред учениците да се настани дух на кооперация, а не на конфронтация.

- **Отстраняване на зрителите**

Училищен директор споделя следната история: *„ Двама ученика от горният курс устроили сблъсък пред тълпа ученици в столовата на училището. Приближавайки се, аз настоях да се прекрати незабавно скандала. Разбира се това мое предупреждение не уплаши никого. Тогава казах: „Тези, които останат в тази стая още една минута, ще бъдат оставени тук докато се разберем с всеки един. В този момент тълпата се разсея незабавно. В същата минута конфликтующите забелязаха, че зрителите са дезертирали и са загубили интерес към техния сблъсък. Веднага след това поканих и двамата в моя кабинет за да обсъдим въпроса между тях в по-мирна обстановка”*.

Винаги се случва така – има ли зрители, има състезание. Състезанието е организирано за зрителите. Колкото повече и по-значими са зрителите, толкова по-упорита и тежка е конфронтацията. Разбира се, не винаги може да се отстрани публиката от всяко място, особено ако конфликтът се разиграва на арената класна стая. Най-добре е да се отложи конфликтното обсъждане до момента, в който зрителите напуснат. Например, по време на урок, когато ученикът встъпи в яростна полемика, която не е свързана с урока (по това време той преживява горещото внимание

на целия клас, просто кажете: „Алекс, ние със сигурност и задължително ще приключим обсъждането на този въпрос, когато повъдни звънеца за междучасие”. Тогава Алекс добре знае, че зрителите ще напуснат, а той ще остане сам, без публика и точно в този момент той би загубил интерес от конфронтация, знаейки какво го очаква. Спектаклите обикновено се провалят без поддръжката на зрители в залата!

- **Пренасяне обсъждането на въпроса за по-късно**

Пример: Урокът приключва и учениците записва домашната си работа. Точно този момент Христо избира за провокация – той казва нещо на стоящия до него ученик така, че да бъде чуто от всички: „Тя отново ни разби с това огромно домашно. Няма да си губя времето тази вечер с подобна глупост”. Веднага след това Христо отправя поглед изпод вежди към учителката, всички останали ученици гледат педагога, всички очакват реакцията му. Ако в този миг учителят изрази възмущение, то следва да знае, че целия клас в момента поддържа Христо, а учителят ще се прибере в къщи с главоболие.

Оптималния изход при такава ситуация е да се отложи във времето обсъждането на този въпрос до момента, когато учителят е в състояние да го обсъди спокойно. Една-две фрази са достатъчни. Сега учителят е този, който може да избере времето и мястото за продължаване на дискусията, като вече не е препълнен с чувства. Ето няколко примера, които подобна дискусия показва своята ефективност:

- ✓ Нямам желание да обсъждам тази тема точно сега.
- ✓ Ти искаш просто да поскандалничиш или действително искаш да разрешиш проблема си? (Ако ученикът реши да „поскандалничи”, то учителят би могъл да отговори: „Моля, не на мен. Може би, някой от класа би се съгласил да поскандалничи с теб? Или може би, твоите родители биха искали това?) Може би, трябва да намериш друг способ Христо. Аз не влизам в скандали с моите ученици.
- ✓ Възможно е да си прав. Мисля, че можем да обсъдим това.

- **Определете специално време за обсъждане на въпроса**

Носете със себе си специален бележник за записки. Когато ученикът започне да досажда, извадете и представете бележника, кажете след това: „Съгласен съм да определим време за обсъждане с теб на този въпрос. Удобно ли ти е днес в 13.30 часа? Ще запиша в бележника си за приемни часове.” След това запишете пред ученика избраното време за разговор и местото за личната беседа. Нищо повече не дискутирайте, не говорете с ученика, а продължете урока си.

- **Озадачете ученика**

Когато усетите, че търпението ви е на изчерпване в резултат на словесни атаки, можете да прибегнете към озадачаване на ученика-нарушител. На явно провокативните и язвителни заявления, може да бъде даден такъв отговор, че те да се превърнат в безобидни, незначителни или дори очевидни. От този отговор ясно трябва да се разбере, че не бива да ви манипулират, ако самите вие не искате да се случи това. Предлагаме ви две особено ефективни техники:

а/ съгласете се с ученика;

б/ сменете темата (дисквалифицирайте ученика);

Техниките за озадачаване са нещо противоположно на популярното в психологията „активно слушане”. Активното слушане подчертава значимостта на това, което ученикът казва („Ако правилно съм те разбрал, ти имаш предвид ...”). Когато обаче ученикът води словесна атака срещу вас, то активното слушане само удължава конфронтацията. В този случай то не е уместно. Много по-продуктивна в такава

ситуация е техниката за озадачаване на ученика, а не поканата за продължаване на разговора. Ако ученикът действително иска да поговори с вас, той би намерил най-подходящия случай за това.

- **Съгласете се с ученика.** Когато един ученик заявява, че е способен на нещо (възрастова особеност), то считайте, че той най-малко очаква, да се съгласите с него. Това го озадачава. Нашето съгласие е отличен способ за прекратяване на съпротивата.

Представяме следната ситуация:

Ученичката Александра информира класната си Елена Иванова: „Вие сте най-добрата учителка по литература в целия свят”. Ето отговора: „Знаеш ли, може и да си права. А сега отвори учебника си на стр. 217”. Ако Александра реши да продължи хвалебствията и обсъждането професионалните качества на класния ръководител, то наистина ще трябва да се съгласите с нея и по-нататък спокойно да и напомните за страницата, на която се намира задачата, по която работи класа в момента. След известно време Александра ще почувства, че тя няма власт над учителката си, за да я включи в своята „игра на скандал” и ще прекрати отклоняващото поведение.

Ето още една история, споделена от млада учителка:

Един от нейните ученици често прибъгвал до следния трик: когато учителката решавала кого да изправи на дъската, преглеждайки дневника, този ученик задавал неочаквано въпрос, стремейки се да отвлече вниманието на учителя от тази вълнуваща процедура. Веднъж, когато учителката неумолимо приближавала към неговото име, той със силен глас попитал: „Госпожо Петрова, защо ви растат мустаци?”. Без да откъсва поглед от дневника учителката казала „Навярно поради липса на калций в организма” и вече по-силно и императивно: „А сега моля, излез на дъската...”

- **Сменете темата.** Ако ние отговаряме на словесните послания на ученика, като променяме темата, то можем да прекратим назряващия конфликт. Например, г-жа Петрова би могла да отговори на Александра, питайки я, дали вчера е гледала предаването по телевизията „120 минути”. Ако ученичката продължи нападките, учителката може да я попита, няма ли информация за прогнозата за времето днес или утре. Или просто може да разкаже шега. Именно тук следва да се реагира отново и отново, докато Александра не стигне до извода, че продължението на войната не е в неин интерес.

Словесните „битки” с учениците не са желани от никой учител, а и никой педагог не им прощава, тъй като не знае как ще се отрази това на словесната атака. От своя страна учениците добре знаят, че техните думи са глупави и обидни. Но лекция на тема „Защо учениците трябва да уважават учителя си” само ще удължи периода на конфронтация. Нашата цел е друга – да се прекрати отклонението и снижи напрежението. Ако ние успеем бързо чрез едно такова озадачаване, няма да ни се наложи да се избавяме от стадия „изригване на лавата”.

- **Стадий на изригване на лавата – използване на техника за отделяне (временна изолация) на ученика**

Ако конфликтът не завърши в първия си стадий, то взривът приближава. И тук опитът налага да се подходи директно към ученика, като се отдели от зрителите колкото се може по-бързо. За тази цел се прилага техника за временна изолация, аналогично на хокея, където се прилага санкция - отделяне за няколко минути от отбора или до края

на играта за нарушаване на правилата. Всички тези техники включват изолиране на ученика от останалия клас. Сериозността на постъпката определя за колко време и къде да бъде изолиран нарушителя.

Тук са представени няколко техники за изолация по строгост и в зависимост от възрастта. Следва да се посочи, че са съвършено прави тези, които забраняват отделянето да бъде в коридора или просто „някъде”. Мястото следва да е предварително определено, а времето прекарано там да бъде организирано и ученика контролиран.

- **Изолиране в пределите на класната стая.** Ако това е вашия собствен клас, вие можете да го оборудвате по такъв начин, че в него да се намира място за изолиране или просто можете да обградите с лента определен кът в стаята. Мястото трябва да е така подбрано, че останалите ученици да нямат зрителен контакт с нарушителя. В началните класове може да се оборудва т. нар. „къщичка за добри дела”, направена от картон, намираща се в дъното на стаята, до която да бъде изпращан нарушителя, след което да се завръща и описва как е поправил поведението си.
- **Отделяне в друга класна стая (кабинет).** Ако в училището има паралелен клас или клас от по-големи ученици, то „бунтовника” може да бъде изолиран временно там. Учениците от паралелния клас не биха могли толкова бързи да започнат играта си на зрители, те вероятно добре познават вашия ученик и по-лесно биха го игнорирани. Не се препоръчва изолирането на ученика в по-долен клас.
- **Отделяне в специално помещение.** Съществува интересен опит в някои американски, испански училища - специално помещение за изолация на нарушителите от съучениците му. Това е обикновен стая, а не официално място. Там ученикът бива посрещнат от педагог, който му възлага занимание – изпълнение на определена образователна задача.
- **Изолация в кабинет на училищната администрация.** Към тази мярка се пристъпва само в краен случай. В учителската стая или в директорския кабинет навярно никой не би обърнал внимание на този ученик. Дори може да стане така, че този ученик да получи подарък – завидно внимание на всички, отколкото наказание. По тази причина тези помещения следва да бъдат използвани в краен случай, когато няма възможности за други места и когато постъпката е толкова тежка, че са нужни незабавни действия.
- **Изолация с прилагане на сила.** Как да постъпим когато ученикът упорито не желае да се подчини на изискванията и не напуска мястото на събитието. Има два способа:

➤ **Предлагаме му избор.**

Когато говорим на ученика, че той „трябва незабавно да направи нещо” – ние несъзнаваме, че усилваме неговата съпротива. Психолозите съветват, че в такива случай е най-добре да му се даде възможност за избор: „Алекс, какво повече ти харесва – да седиш спокойно на чина, без да закачаш Ани или да поседиш известно време в 10-б клас? Избери!”

Ако Алекс се вслуша и реши, че е по-добре за него да се държи прилично, но същевременно се окаже, че продължава своето отклоняващо поведение, учителят може да каже: „По твоето поведение виждам, че си избрал 9-б”. Моля, отпрати се към 9-б клас”. По-нататък не се допуска никакъв компромис. Никакъв втори шанс. Точно това е времето за действие, без повече думи.

Този подход със сигурност прекратява конфронтацията, защото ние не командваме, не изискваме и не ругаем. Ние просто извършваме задължителни специфични действия,

за да се прекрати непослушанието. Ние не заставяме ученика да напусне, ние му предлагаме избор, осъзнат избор, така че той носи отговорността: или сам тръгва за 9-ти клас или избира другото предложение: „престава да се държи лошо”.

Предоставяйки възможност за избор, вие формирате чувство за отговорност за своето решение в ученика: избрал да продължи – напуска класната стая. Със сигурност следващия път ученикът би направил по-точен и изгоден за него избор. Единствения случай, при който този начин не бива да се прилага е, ако постъпката на ученика е толкова безобразна и опасна, че ученика трябва да бъде изолиран в отделното помещение незабавно.

Ако се чувствате притиснат в ъгъла в прекия смисъл на думата, то можете да прибегнете към командата „Кой?”

➤ **Питаме „На кой от изборите се спираш?”**

Рано или късно всеки учител се сблъсква с ученик, който се явява непокорен на 100 %. „Вие не можете да ме накарате да напусна стаята!”, „Вие нищо не можете да ми направите!” - тези думи можете да чуete от устата на един вдетинен юноша или подрастващ, който се опитва да се възвиси над учителя. При подобна ситуация, учителят е длъжен да предложи следващ избор: „Ти предпочиташ да излезеш сам или желаете да помоля някого да ти помогне при напускането?” Разбира се този тип ситуации в педагогическата практика са по-редки.

Самата идея за изолация не предполага заточение с часове, по-скоро това е една възможност да се добие опит с неприятни преживявания в течение на няколко минути. Учениците от началния курс достигат до 5 минути, а тези от старшия и злосните нарушители – 15-30 мин. Може да се действа и по друг начин, да се предложи на самия ученик да определи срока за изолация и да му се каже, че след това време, когато вече бъде готов за промяна може да се върне в класа.

Ако нарушението на поведението се повтори и след изолацията, следващото отделяне се извършва вече без обсъждане на срока за пребиваване. Ако и след второто повторение ученикът не е възприел законопослушно поведение, може да се използва друго място за отделяне.

Някои учители изискват в периода на изолация, ученикът да решава задачи или да чете учебник, други считат, че това не е задължително. Разбира се, ако изолацията е по-продължителна от 5 мин., то е добре ученика да бъде ангажиран с нещо.

• **Стадий на разрешаване – установяване на санкции**

За всичко в живота се плаща. Нарушенията в поведението също има свои последици, за които се плаща. Всеки ученик е длъжен добре да познава последиците и какво го очаква, ако избере поведение, свързано с насилие или нарушаване на границите на позволеното. Учениците са длъжни да мислят за последиците. Именно страха от последиците и неприятностите, които носи закона или училищния правилник са тези, които играят възпираща функция за всеки, който е решил да прояви своеволие. Когато учениците познават последиците добре, те могат сами да направят избор на най-подходящото и печелившо за тях поведение. Нивото на съобразяване с последиците определя тяхната социална зрялост.

Най-ефективната форма, която може да се представи като „плащане” (санкция) е формата „когато ... - тогава...”

„Когато ти направиш това (конкретното нарушение на правилата), тогава (конкретната последица)”.

Формулите : „Ако ти не беше ..., не би се случило ...” и „Ако ти направиш, то аз тогава ще направя ...” не се препоръчват, тъй като съдържат заплаха.

